

Verhalen om te leren?

Jacqueline Evers-Vermeul
j.evers@uu.nl

*Lezing tijdens de KBL-conferentie
 "Het verhaal bij begrijpend lezen", 9-10-2019*

Universiteit Utrecht

Mijn onderwijs

Departement Talen, Literatuur & Communicatie

- BA Nederlands
- BA Communicatie- en Informatiewetenschappen
- MA Neerlandistiek

Graduate School of Teaching

- Educatieve Masters Talen

Thema's:

- (laag)geletterdheid
- tekstontwerp en begrijpelijkheid
- taalonderwijs (m.n. lezen en schrijven) en taalbeleid

Universiteit Utrecht

Mijn onderzoeksinteresses

- Welke kenmerken maken teksten lastiger te lezen?
- Wat betekent dat voor het ontwerp van
 - educatieve teksten
 - toets- en examenvragen?
- Wat betekent dit voor het onderwijs over deze tekstkenmerken? Dus: wat moeten leerlingen dan leren over
 - verschillende tekststructuren
 - de opbouw van een alinea
 - perspectief, enz.
- Wat zijn effectieve didactieken voor lezen en schrijven?
 - bv. observerend leren / modeling
- Wat hebben leerkrachten nodig om deze toe te passen?

Universiteit Utrecht

Lezen op allerlei manieren

Leren lezen: een mensenrecht

Bij alle taken die een school heeft, is kinderen goed leren lezen de allerbelangrijkste.

Catherine Snow, Harvard University

Geletterdheid is een essentiële **voorwaarde voor alle vormen van leren**. Met de komst van nieuwe technologieën en met de constant veranderende werkomgevingen die onze huidige samenleving karakteriseren, is geletterdheid niet langer beperkt tot kindertijd en adolescentie, maar moet het worden erkend als een **levenslange behoefte en vereiste**.

European Declaration of the Right to Literacy

Universiteit Utrecht

Wat betekent dit voor het curriculum?

(werk met José van der Hoeven, CED-Groep / Kenniscentrum Begrijpend Lezen)

Universiteit Utrecht

Wat betekent dit voor het curriculum? Belang van verhalen

- Voorlezen!
 - woordenschat en wereldkennis
 - begrijpend luisteren
 - verbanden herkennen (chronologie, causaliteit, ...)
 - inferenties maken
 - perspectieven innemen
 - hoofd- en bijzaken onderscheiden
- Verhalen in setjes teksten rondom een thema
- Verhalen bij taal: motiveren om te (blijven) lezen
- Verhalen in zaakvakken: motiveren voor thema's
 - thema's dichterbij: voorstelbaarheid
 - koppeling met eigen voorkennis
 - relevantie voor eigen leven

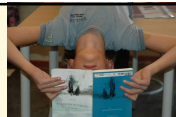

Intermezzo

Op welke manier profiteer jij in jouw onderwijs van de kracht van verhalen?

Wat betekent dit voor het curriculum? Belang van teksten

- Schoolteksten: essentieel onderdeel van het curriculum
- Veel middelbare scholieren zijn niet goed in lezen:
 - 25% VS-leerlingen uit grade 8 hebben onvoldoende basale leesvaardigheden (NCES, 2012)
 - 14,3% van de Nederlandse 15-jarigen is laaggeletterd (OECD, 2010)

Belang van

- effectieve didactieken
- goede onderwijsteksten

Wat betekent dit voor het curriculum? Toenemende complexiteit

in...

- woordkeuze
- zinsbouw
- tekststructuur
- tekstlengte

Toenemende afstand tussen de 'wereld van de lezer' en de 'wereld in de tekst' qua

- onderwerpen
- stijl
 - alledaags, persoonlijk, conversationeel
 - zakelijk, onpersoonlijk, authoriaal

Meer persoonlijke versie

Stel je voor dat **je** rond 1780 leeft. **Je** leeft in een tijd waarin de Republiek der Verenigde Nederlanden (wat nu Nederland is) bestuurd wordt door een stadhouder en door regenten. Regenten zijn mensen die het land besturen, een soort ministers **dus!** De regenten hebben ruzie over het landsbestuur met de rijke burgers. Die vinden dat de regenten het land niet goed besturen. Deze boze, rijke burgers hebben niets te zeggen. **Dit willen ze wel!** Ze eisen ook een plek in het landsbestuur. **Best begrijpelijk!** De rijke burgers noemen zich patriotten. Het woord 'patriotten' betekent 'goede vaderlanders'. **Moelijke term, vind je niet?**

Afstandelijke versie

In 1780 wordt de Republiek der Verenigde Nederlanden (wat nu Nederland is) bestuurd door een stadhouder en door regenten. Regenten zijn mensen die het land besturen, een soort ministers. De regenten hebben ruzie over het landsbestuur met de rijke burgers. Die vinden dat de regenten het land niet goed besturen. Deze rijke burgers hebben niets te zeggen. Ze eisen ook een plek in het landsbestuur. De rijke burgers noemen zich patriotten. Het woord 'patriotten' betekent 'goede vaderlanders'.

Informatiereeksen (Evers-Vermeul, Sangers & De Vreede in bundel St. Lezen 2017)

Noordhoff:

- Junior-informatiereeks (groep 5-7)
- Informatiereeks (groep 7-8)

Inleidend hoofdstuk vs. hoofdstuk 4

- vaker verhalende elementen in inleiding
- vaak: lezer aanspreken + korte evaluaties
- nauwelijks verschillen tussen twee reeksen
- wel variatie per thema (natuur, techniek, mensen)

=> Zaakvakteksten tonen qua zakelijkheid weinig opbouw van groep 5 naar groep 8

Verhalen om te leren: waarom?

- Interessanter → meer aandacht voor de tekst
- Meer betrokkenheid → makkelijker
- Meer mogelijkheden voor identificatie: groter meeleven → meer begrip
(Hidi 2001; Sanchez & Wiley 2006; Schraw & Lehman 2001)
- Concrete, verhalende informatie als 'kapstok' voor abstractere leerstof
(Wolfe & Mienko 2007)

Intermezzo

Hoe zet jij verhalen in bij de zaakvakken?
Wat zijn jouw ervaringen hiermee?

Huidige praktijk voor vmbo'ers (1)

stap 2

Jagen en verzamelen

Jama hield van geroosterd mammoetvlees. Mammoeten waren belangrijk voor de mensen van Jama's stam. Maar de mannen jaagden ook op herten en andere dieren. Zo kwamen ze aan vlees. Van de botten maakten de mannen gereedschappen. Van de vacht maakten de vrouwen kleren. Nu moet je niet denken dat Jama alleen vlees at. Zijn stam at ook vis. En vaak moest Jama samen met zijn moeder in de omgeving zoeken naar paddenstoelen, bessen en knollen, want die aten ze ook. In Jama's stam was er een duidelijke **taakverdeling**. De mannen jaagden op dieren, de vrouwen zochten naar eetbare planten en verzorgden de kinderen.

bron 2

Huidige praktijk voor vmbo'ers (2)

stap 1

Ontdekken

Jager of boer?

Gerda is op bezoek bij haar oom Piet. Hij weet veel van geschiedenis. 'Op school hebben we geleerd dat de mensen heel vroeger leefden van jagen en verzamelen', zegt Gerda. 'Dat klopt', zegt oom Piet, 'maar dat veranderde langzaam. De mensen gingen namelijk dieren houden, dat noemen we veeteelt. En ze deden ook aan akkerbouw: ze verbouwden planten. Van de oogst konden ze leven. Met de ontdekking van veeteelt en akkerbouw kwam er een nieuw middel van bestaan: de **landbouw**. De jagers en verzamelaars werden boeren.'

'Opleuken' is lang niet altijd zinvol

- Concreet maken van een tekst is op zich niet verkeerd, maar..
- de extra verhaallaag kan afleidend werken
- en leidt lang niet altijd tot beter begrip,

zoals zal blijken uit de volgende studies:

- Beck e.a. (1995)
- Van Silfhout (2014) en
- Cervetti e.a. (2009)

Hoe bepaal je de invloed van het toevoegen van narratieve informatie?

	Beck e.a.	Van Silfhout	Cervetti e.a.
tekstwaardering		X	X + genrevoorkeur
tekstbegrip	X	X	X
wat ze hebben onthouden	X		X
leesgemak		oogbewegingen	hardop voorlezen

Methode: tekstwaardering

Aantrekkelijkheid:

Ik heb de tekst met plezier gelezen.

Helemaal niet mee eens 1 2 3 4 5 Helemaal mee eens

Begrijpelijkheid:

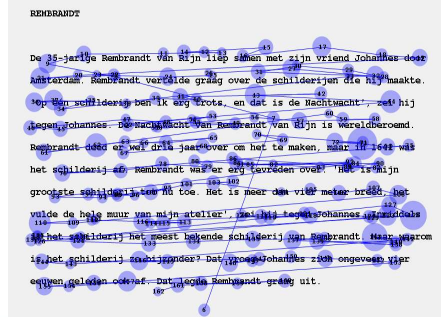
Ik vond de tekst makkelijk.

Helemaal niet mee eens 1 2 3 4 5 Helemaal mee eens

Methode: recall en tekstbegrip

- Wat weet je nog over deze tekst?
- Vragen over de leerstof
Waarom waren sommige schutters niet tevreden over Rembrandts schilderij?
- Vragen over narratieve details
Welke verrassing had Daans vader voor Daan toen ze naar het Rijksmuseum gingen?

Methode: leesgemak

Methode: leesgemak

Concretiseren werkt!

- Beck e.a. (1995)
- Een tekst concreet maken werkt voor leerlingen uit groep 6
- Geschiedenisteksten waarin
 - de lezer wordt aangesproken
 - mensen voorkomen met concrete acties
 - dialogen voorkomen en emotionele reacties
- Beter begrip
- Betere recall

= Concreetheidseffect

Een extra verhaallaag in leerteksten werkt niet altijd bij tieners...

Van Silfhout (2014):

164 vmbo'ers (bb en gl/tl)

Leerlingvariabelen:

- leesvaardigheid (VAS-toets Cito)
- voorkennis (meerkeuzevragen per thema)
- ervaren voorkennis

Alle leerlingen lezen 3 teksten (1 versie per tekst)

- een uiteenzettende versie met alleen leerstof
- een narratieve versie met een historisch personage
- een narratieve versie met een fictief personage

Methode: materialen

Uiteenzetting	Historisch narratief	Fictief narratief
<p><i>Omdat het schilderij erg donker was, dachten veel mensen dat Rembrandt de schutters tijdens een actie 's nachts schilderde. Daarom kreeg het schilderij in de achttiende eeuw de bijnaam 'De Nachtwacht'.</i></p>	<p>Johannes vroeg verder: 'Heb je daarom die donkere kleuren gebruikt?' 'Ja, daar heb ik een speciaal soort verf voor gebruikt', zei Rembrandt trots. 'Ik weet zeker dat niemand mijn verf kan namaken.' <i>Omdat het schilderij erg donker was (...)</i></p>	<p>Door alle interessante informatie over de Nachtwacht begon Daan zijn docent Kunst steeds meer te begrijpen. 'Het is inderdaad wel bijzonder, ja', zei hij. Daan pakte zijn smartphone. 'Even kijken wat er op internet over 'De Nachtwacht' staat', zei hij. 'Hé pa, moet je horen. <i>Omdat het schilderij erg donker was (...)</i></p>
		

Resultaten: tekstwaardering

- geen effect van genre op aantrekkelijkheid
 - historische narratieven worden als moeilijker/minder begrijpelijk ervaren dan uiteenzettingen
- ⇒ Als er al een faciliterend effect van narratieve informatie is, dan ontstaat dat niet via een hogere waardering

Resultaten: tekstbegrip

Leerstof:

- uiteenzettende versie → hogere begripsscore dan fictief narratief

Leuke details:

- narratieve details worden beter begrepen dan leerstof:
 - 50% vragen goed over leerstof
 - 70% vragen goed over narratieve details

Methode: leesgemak

Narratieve passages (niet geanalyseerd)

Door alle interessante informatie over de Nachtwacht begon Daan zijn docent Kunst steeds meer te begrijpen. 'Het is inderdaad wel bijzonder, ja', zei hij. Daan pakte zijn smartphone. 'Even kijken wat er op internet over 'De Nachtwacht' staat', zei hij. 'Hé pa, moet je horen.

Overgangszin

Omdat het schilderij erg donker was, dachten veel mensen dat Rembrandt de schutters tijdens een actie 's nachts schilderde.

Vervolgzin

Daarom kreeg het schilderij in de achttiende eeuw de bijnaam 'De Nachtwacht'.

Resultaten: leesgemak overgangszinnen

Totale leestijd: geen verschil

1e blik: langere leestijd in zakelijke versie dan in verhalen

Terugkijffrequentie:

- minder terugkijken in zakelijke versies dan in fictieve narratieven

Terugkijfduur:

- korter terugkijken in zakelijke versies dan in historische narratieven

⇒ overgang van verhalende naar zakelijke passages maakt verschil in wijze van verwerken

Resultaten: leesgemak vervolgzinnen

Totale leestijd en 1e blik: geen verschil

Terugkijkfrequentie:

- meer herlezen in zakelijke versies dan in narratieven
- meer herlezen in historische dan in fictieve versies

Terugkijkduur:

- korter terugkijken in zakelijke versies dan in narratieven
- korter terugkijken in historische dan in fictieve narratieven

⇒ vaker, maar korter terugkijken = integreren;
 ⇒ dit leesgedrag zien we ook als gevolg van connectieven (Van Silfhout 2014; Van Silfhout, Evers-Vermeul, Mak & Sanders 2014)

Een verhaal om te leren werkt bij kinderen ook niet altijd beter...

- Cervetti e.a. (2009)
- Vergelijkbare resultaten bij groep 5 en 6
- Twee teksten:
 - Verhaal over een concrete slang om informatie over slangen te geven
 - Verhaal over een rots die langzamerhand een zandkorrel wordt om informatie over erosie te geven
- Effecten op
 - Leesgemak (stukje hardop voorlezen) – geen verschil
 - Begrip – hogere score op de informatieve zand-tekst
 - Recall – hogere score op de informatieve zand-tekst
 - Genrevoorkeur – interactie met onderwerp van de tekst

Afstand verkleinen: werkt dat? (scriptie Van de Ketterij 2016)

- *De regenten regeren het land. Ze verdelen belangrijke baantjes onder elkaar. Oneerlijk hè?*
- Geen effect op tekstbegrip bij groep 7
- Geen verschil in tekstwaardering
- Wel een effect op lezersevaluaties van de personages/organisaties in de tekst. Dus op vragen als: *Vind je dat de VOC/regenten goed bezig zijn?*

§4 Zuid-Afrika, een ontwikkelingsland?

Hoe meet je ontwikkeling? In paragraaf 2 en 3 ging het over het bnp per inwoner en de basisbehoeften. Nu ga je kijken naar bestaansmiddelen en bevolkingskenmerken. Dan kun je aan het eind van de paragraaf zeggen of Zuid-Afrika ontwikkeld is of niet.

Tegenstellingen op het platteland

► In Zuid-Afrika is de verdeling van de landbouwgronden erg ongelijk: 50.000 blanke boeren bezitten 85% van alle grond. De rest is verdeeld onder miljoenen zwarte boeren. Die leven vooral in voormalige thuislanden en gebruiken kleine stukjes grond voor zelfverzorging. Het verschil met de grote blanke boerderijen is groot. Die zijn commercieel en gebruik-

▲ FIGUUR 14 Traditionele zelfvoorzienende landbouw op het

► Aan de andere kant sterven er elk jaar veel mensen. Gemiddeld worden de mensen niet ouder dan 47 jaar. De lage levensverwachting komt vooral door de ziekte aids. In Zuid-Afrika zijn zes miljoen mensen ermee besmet, meer dan in welk ander land op de wereld. Het aidsvirus komt vooral voor onder de zwarte bevolking.

Europa en Afrika in één land

► Zuid-Afrika heeft twee gezichten. Het is arm, maar ook rijk. Het is ontwikkeld, maar ook onderontwikkeld. Groot is het verschil tussen de moderne economie in en rond de grote steden en de zwarte, onderontwikkelde gebieden op het platteland. Ook in de townships ziet Zuid-Afrika eruit als een echt ontwikkelingsland. De mensen leven in armoede, vaak zonder elektriciteit, schoon drinkwater of goede medische zorg. Vaak zijn ze werkloos, of ze verdienen wat bij elkaar in de informele

Hoe meet je ontwikkeling?

Basiskenmerken

- 1 bnp
- 2 basisbehoeften
 - a voedsel
 - b huisvesting
 - c onderwijs
 - d gezondheid(szorg)

Overige kenmerken

- 3 bevolkingsgroei
- 4 bestaansmiddelen
- 5 verdeling stad-platteland

▲ FIGUUR 19

'Opleuken' is lang niet altijd zinvol

- Concreet maken van een tekst is op zich niet verkeerd, maar...
- een complete extra verhaallaag kan afleidend werken
- en leidt lang niet altijd tot beter begrip of meer leesgemak.

Intermezzo

Op welke manier leer jij jouw leerlingen omgaan met verhalende leerteksten?

Verder lezen?

- Beck, I.L., McKeown, M.G., & Worthy, J. (1995). Giving a text voice can improve students' understanding. *Reading Research Quarterly*, 50(2), 220-238.
- Cervetti, G.N., Bravo, M.A., Hiebert, E.H., Pearson, P.D. & Jaynes, C.A. (2009). Text genre and science content: Ease of reading, comprehension, and reader preference. *Reading Psychology* 30(6), 487-511.
- Evers-Vermeul, J. & Hoeven, J. van der (2015). Tekstcomplexiteit en onderwijs over tekststructuur in een doorgaande leeslijn. In D. Schram (ed.), *Hoe maakbaar is de lezer? De doorgaande leeslijn in wetenschappelijk perspectief* (pp.79-95). Delft: Eburon. <https://www.lezen.nl/publicaties/hoe-maakbaar-is-de-lezer>
- Evers-Vermeul, J., Sangers, N. & de Vreede, A. (2017). Zaakvakteksten voor groep 5-8: Een doorgaande leeslijn? In R. van Steensel & E. Segers (Eds.), *Succesvol lezen in het onderwijs* (pp.155-171). Stichting Lezen Reeks 28. Delft: Eburon. <https://www.lezen.nl/publicaties/succesvol-lezen-in-het-onderwijs>
- Sangers, N.L., Evers-Vermeul, J., Sanders, T.J.M., & Hoeken, H.H. (te verschijnen). Effecten van narrativiteit in educatieve teksten: Wat zeggen onderzoeksresultaten (nog niet)? Te verschijnen in *Tijdschrift voor Taalbeheersing*.
- Silfhout, G. van (2014). *Leuk om te lezen of makkelijk te begrijpen? Optimaal begrijpelijke teksten voor het voortgezet onderwijs*. Delft: Eburon. <http://www.lezen.nl/publicaties/leuk-om-te-lezen-of-makkelijk-te-begrijpen>

